

Ľa autora, ovplyvnili idey novokantovstva, uplatnenie fyzikálnych a chemických metód v geológii a napokon aj mechanistické, metafyzické chápanie zákona a absencia rozvinutej geologickej teórie. Štatistické zákony, zdôrazňuje autor, majú pre geológiu veľký význam. Ešte väčší význam pre geológiu má chápanie prejavu zákona vo forme tendencie. Autor prichádza k nasledujúcemu záveru: „Objekt geológie nijako nelimituje objav a formuláciu geologických zákonov. Je pravda, že je veľmi zložitý, ale aj tak je jednoduchší ako napríklad spoločenský systém, pre ktorý historický materializmus našiel rad špecifických zákonov.“ (1, s. 211) „Objekt geológie má svoje špecifické zákony.“ (1, s. 212) S týmto záverom možno úplne súhlasiť.

Recenzovaná práca je napísaná na dobrej teoretickej úrovni a je veľmi

dobre koncipovaná metodologicky. Podľa nášho názoru má čo povedať nielen geológom či predstaviteľom prírodných vied, ale aj filozofom. Podnecuje čitateľa k tvorivému prístupu k špeciálno-teoretickým, ako aj filozofickým a metodologickým problémom geologických vied. Jej slovenské vydanie považujeme za významný edičný čin v sérii kníh o filozofických problémoch prírodných vied. Možno ju odporúčať ako študijnú literatúru v rámci štátneho politického vzdelávania učiteľov stredných a vysokých škôl príslušných odborov, pre aspirantov a študentov v rámci ich štúdia marxisticko-leninskej filozofie v súlade s profiláciou tejto výuky na príslušných pracoviskách vysokých škôl a SAV (aspiranti) a tiež v rámci cyklického školenia príslušných pracovníkov.

M. Řehák

LITERATÚRA

1. ZUBKOV, I. F.: Problema geologičeskoj formy dviženija materii. Moskva 1979.

PROBLEMATIKA SOCIÁLNYCH ZÁUJMOV V LENINIZME

V. N. LAVRINENKO, Problema social'nych interesov v leninizme. Moskva 1978, 187 s.

Rozvoj spoločnosti všeobecne a socialistickej spoločnosti zvlášť je závažným teoretickým problémom, ktorého riešeniu venujú vedci socialistickej krajín veľkú pozornosť v súlade s uzneseniami straníckych a štátnych orgánov. Ďalší úspešný rozvoj socialistickej spoločnosti je stále viac podmienený subjektívnym činiteľom, to znamená aktívnou, uvedomelou, vedecky podloženou praktickou činnosťou ľudí. Jednou zo základných podmienok takejto praktickej činnosti ľudí (politických strán, tried, celej spoločnosti

— všeobecne subjektu] je poznanie ich objektívnych záujmov.

Teoretickej analýze spoločenských záujmov nebola u nás doposiaľ venovaná veľká pozornosť. Iba v posledných rokoch sa začali objavovať vedecké state a práce, ktoré si hlbšie všímajú aj túto problematiku, aj keď nie zo všeobecne teoretického hľadiska, ale z pozície špeciálnych vied. Takou je napríklad práca J. Sokiru *Ekonomické záujmy za socializmu* (Bratislava 1978). O to podnetnejšie pôsobí

práca sovietskeho autora V. N. Lavrinenka v našich podmienkach.

Práca je rozdelená do štyroch základných kapitol, v ktorých autor skúma podstatu spoločenského záujmu a jeho obsah (I. kapitola), problém poznania záujmov (II. kapitola), delenie záujmov z hľadiska spoločenských vzťahov, ktoré sa v záujmoch odrážajú (III. kapitola) a delenie záujmov z hľadiska ich nositeľov (subjektu) (IV. kapitola).

V úvode autor nastoľuje skúmanú problematiku prostredníctvom krátko-ho historického pohľadu na jej vývoj v sovietskej odbornej literatúre. V priebehu rozvoja marxistickej teórie sa vykryštalizovali v podstate dva základné prístupy ku skúmaniu záujmov. Prvý, ktorý v sovietskej teórii prevládá od šesťdesiatych rokov, považoval záujem za fakt spoločenského vedomia. Takto vysvetľuje záujem aj Veľká sovietska encyklopédia, v ktorej sa hovorí, že záujem je „výberová, cieľavedomá zameranosť človeka na získanie rôznych poznatkov, zameranosť na uskutočnenie rôznych činov“ (s. 4). Druhý prístup, ktorého rozpracovanie je spojené najmä s prácami G. M. Gaka, G. E. Glezermana a D. I. Česnokova, považuje záujem predovšetkým za fakt spoločenského bytia. Ako autor ukazuje, v posledných rokoch sa ešte rozšíril názor, že záujem je jednotou objektívneho a subjektívneho, snažiac sa tak prekonať spomenuté dve tendencie. Podľa autora ide v konečnom dôsledku o prvý prístup k skúmaniu záujmov, „lebo ako jednotu objektívneho a subjektívneho vystupuje záujem iba ako forma vedomia“ (s. 5). Autor sa vo svojej práci (I. kapitola) jednoznačne stavia na pozície objektívnosti záujmu v zmysle jeho objektívnej existencie mimo ľudského vedomia, teda obhájuje záujem ako fakt spoločenského bytia. Na potvrdenie svojho základného stanoviska

cituje výroky klasikov, z ktorých za rozhodujúci považuje Leninov výrok o „reálnych záujmoch reálnych skupín obyvateľstva, ktoré zaujímajú určité miesto v spoločenskom systéme...“ (s. 11), pretože ako ukazuje, Lenin používal pojem „reálny“, „realizmus“ jednoznačne vo význame „materiálny“, „materializmus“. Existencia objektívnych záujmov neznamena, že by tieto záujmy existovali nezávisle od človeka, od jeho praktickej činnosti, ale že objektívne záujmy existujú nezávisle od ľudského vedomia. „Objektívnosť záujmov spočíva nie v tom, že by si ich subjekt neuvedomoval, ale v tom, že ako prejav jeho objektívnych spoločenských vzťahov vznikajú mimo a nezávisle od jeho vedomia“ (s. 14), aj keď nie nezávisle od jeho praktickej činnosti.

Podstatu objektívneho záujmu autor definuje cez kategóriu „sociálneho samoutverždenia“, ktorú z hľadiska obsahového najlepšie vystihuje kategória sociálneho rozvoja, pretože kategória „sociálneho samoutverždenia“ v sebe zahrnuje vznik, upevňovanie a kvalitatívnu premenu sociálnej pozície človeka. Podstatou objektívneho záujmu, ktorý vystupuje v podobe objektívneho prejavu spoločenských vzťahov subjektu, je, že v sebe obsahuje možnosti, spôsoby orientované na sociálny rozvoj subjektu. Obsah objektívneho záujmu je daný konkrétnymi historicky vzniknutými podmienkami, ktoré determinujú spôsoby, metódy a cesty sociálneho rozvoja subjektu. Potom možno povedať, že „vzhľadom na svoju podstatu sú záujmy orientované na sociálny rozvoj subjektov. Obsahom týchto záujmov však nie je nič iné ako zodpovedajúci spôsob sociálneho rozvoja subjektov.“ (s. 25—26)

Kategória záujmu je tesne zviazaná s kategóriou potreby, a preto ich vzájomný vzťah sa dostáva do zorného

poľa autora. Správne ukazuje na nesprávnosť názoru, ktorý tvrdí, že záujem je produktom ľudskej praktickej činnosti, má spoločenskú povahu, kým potreba je svojou podstatou biologickým produktom organizmu. Druhý rozšírený názor sa zakladá na tvrdení, že záujem je vo svojej podstate subjektívnym odrazom potreby, že je uvedomelou potrebou. Odtiaľ potom názor, že potreby majú objektívny charakter a záujem je jednotou objektívneho obsahu (potreby) a subjektívnej formy. V súlade so svojou základnou pozíciou autor formuluje vzťah medzi záujmom a potrebou takto: „Ak potreba vyjadruje objektívnu nevyhnutnosť tých alebo iných činov zameralých na zabezpečenie existencie subjektu, tak záujem fixuje tie spôsoby, ktorých uskutočnenie vedie k uspokojeniu potrieb a tým samým k realizácii danej nevyhnutnosti.“ (s. 32) „Záujem vystupuje ako objektívne orientovaný vzťah subjektu k skutočnosti, v rámci ktorého uspokojenie jeho potreby spadá do jedného s aktom jeho sociálneho rozvoja.“ (s. 42) Teda záujem a potreba nie sú jedno a to isté len v rôznych formách. Potreba a záujem existujú objektívne, nezávisle od ľudského vedomia, pričom objektívny záujem v sebe fixuje len tie spôsoby uspokojenia objektívnej potreby, ktoré v rámci daných podmienok okrem uspokojenia potreby vedú k vytváraniu podmienok, ktoré umožňujú subjektu ďalší sociálny rozvoj. Z toho vyplýva, že nie každý spôsob vedúci k uspokojeniu potreby súčasne napomáha pozitívnemu rozvoju subjektu, tak ako nie každá potreba je aj objektívnou potrebou, potrebou ktorá rozvíja subjekt.

Ďalej autor v rámci objektívnych záujmov rozoznáva hlavné záujmy (korennyje) a vedľajšie záujmy (tekuščije). „Hlavné záujmy, podľa klasikov, zahrnujú hlavné momenty exis-

tencie subjektov, základné podmienky ich ochrany, slobodného a všestranného rozvoja. Realizácia hlavných záujmov predstavuje najpodstatnejšiu formu rozvoja subjektu.“ (s. 43) Vedľajšie záujmy vyjadrujú „častočné momenty, etapy, cesty a prostriedky realizácie hlavných záujmov“. (s. 44)

Problémom poznania objektívnych záujmov je venovaná druhá kapitola. Autor v nej vychádza z marxistickej teórie poznania. Objektívne záujmy, existujúce ako spôsoby a formy rozvoja subjektu, si človek uvedomuje, poznáva na dvoch základných úrovniach. Na úrovni sociálno-psychologickej vo forme pocitov, nálad, snáh, názorov atď. Poznanie objektívnych záujmov na tejto úrovni poznania „vystupuje ako jednota poznania a sociálneho zamerania subjektu a v konečnom dôsledku ako jeho snaha k zodpovedajúcim aktom sociálnej aktivity“. (s. 60) Ako autor správne ukazuje, táto rovina poznania sa nedá redukovať len na zmyslové a citové poznanie, lebo v sebe často obsahuje aj vedecké poznatky, hoci aj v nesytematizovanej podobe. Na úrovni ideológie sa objektívne záujmy odrážajú vo forme poznatkov zjednotených do teoretického systému. Všeobecne možno záujem vo vedomí charakterizovať ako jednotu objektívneho obsahu a subjektívnej formy. Svojím obsahom „vyjadrujú uvedomelú orientáciu subjektov na akty sociálneho rozvoja“ (s. 73). Ich obsah v ideálnej forme reprodukuje objektívne vzťahy: „... v rámci uvedomelého záujmu vzťah subjektívne prežívanej potreby s myslenným spôsobom jej uspokojenia vo všeobecnosti reprodukuje objektívny vzťah objektívne existujúcej potreby s objektívne existujúcim spôsobom jej uspokojenia“. (s. 73—24) Po formálnej stránke sa uvedomelé záujmy vyznačujú objektívnym obsahom, ideálnosťou a subjektívnosťou, výberovos-

ťou a vôľovou snahou o ich uskutočnenie. Sociálna podmienenosť poznania objektívnych záujmov sa okrem iného prejavuje aj v podobe pravdivých (istinných) alebo nepravdivých (ložných) záujmov. Pravdivý záujem sa potom definuje ako objektívny záujem z hľadiska svojho obsahu a nepravdivý ako subjektívny záujem z hľadiska svojho obsahu.

V tretej kapitole sa autor zaoberá analýzou záujmov z hľadiska spoločenských vzťahov, ktoré sa v záujmoch odrážajú. Z tohto pohľadu autor vydeľuje tri druhy záujmov — ekonomické, politické a duchovné. Ekonomické záujmy „vystupujú v podobe bezprostredných objektívnych prejavov ekonomických vzťahov...“ (s. 90—91), ktoré v sebe obsahujú taký spôsob uspokojenia potrieb, ktorý zároveň zodpovedá jeho ekonomickému rozvoju.

Politické záujmy ako prejav politických vzťahov existujú objektívne ako fakt spoločenského bytia. Autor tento názor zdôvodňuje tvrdením, že rozdiel medzi politickými vzťahmi (všeobecne ideologickými) a materiálnymi nie je v spôsobe ich existencie [obidva typy vzťahov existujú nezávisle od ľudského vedomia], ale v spôsobe ich vzniku. Kým materiálne vzťahy sa utvárajú nezávisle od ľudského vedomia, politické (ideologické) vzťahy vznikajú za účasti vedomia subjektu. „Jednako aj keď sa [politické V. M.] odlišujú od materiálnych vzťahov charakterom svojho vzniku, neodlišujú sa od materiálnych spôsobom svojej existencie. Aj keď politické vzťahy vznikajú a rozvíjajú sa pod vplyvom vedomia subjektov, existujú v samej skutočnosti ako fakty objektívnej sociálnej reality. Inými slovami existujú objektívne.“ (s. 108) „O objektívnosti politických záujmov svedčí aj to, že môžu existovať bez toho, že by si ich subjekt uvedomoval.“ (s. 111)

Svojím obsahom politické záujmy vyjadrujú spôsoby a metódy upevňovania a rozvoja politickej pozície subjektu.

Duchovné záujmy sú vzhľadom na ekonomické a politické záujmy zvláštnou skupinou záujmov, pretože neexistujú objektívne, mimo ľudského vedomia. Sú to záujmy „vznikajúce vo vedomí subjektov, ktoré sa dotýkajú bezprostredne duchovného života, sú zamerané na vytváranie, osvojovanie a rozširovanie duchovných hodnôt“ (s. 121). Svojím obsahom vyjadrujú subjektívne metódy a spôsoby rozvoja duchovného života subjektu. Duchovné záujmy sú bezprostredným prejavom duchovných vzťahov k rôznym objektom. Podľa autora je možné chápať duchovné vzťahy v dvojakom význame. V širokom slova zmysle sú to vlastne ideologické vzťahy „v etape ich prechodu cez ľudské vedomie, vyjadrené v podobe názorov, ideí a teórií“ (s. 126). V úzkom slova zmysle patria medzi duchovné vzťahy (a práve tieto sú základom duchovných záujmov) také, „ktoré sú zamerané na osvojenie, tvorbu, rozširovanie a obhajobu bezprostredne duchovných hodnôt. V tomto zmysle môžeme vydeľiť napríklad poznávacie, estetické, mravné a náboženské duchovné vzťahy, vznikajúce na základe zodpovedajúcich duchovných hodnôt a zamerané na vznik a upevnenie jedných názorov v spoločenskom vedomí a na boj proti druhým“ (126).

Štvrtú kapitolu venuje autor analýze záujmov z hľadiska ich nositeľov, teda z hľadiska subjektu. Ide o objasnenie triedneho záujmu, dialektiky národného a internacionálneho záujmu a o dialektiku záujmov spoločnosti a individua. V stati sa správne ukazuje na zložité dialektické vzťahy medzi uvedenými záujmami, ktoré sú podmienené konkrétnymi historickými vzťahmi. Poznanie týchto súvis-

lostí bolo nielen predpokladom úspešného boja robotníckej triedy za svoje práva, ale aj v súčasnosti je predpokladom úspešného budovania novej spoločnosti. Odstránením buržoázneho spôsobu výroby nebola odstránená rôznosť a často aj protirečivosť jednotlivých záujmov, ale bol odstránený ich antagonistický charakter. Autor zdôrazňuje, že nerovnomerne rozvinuté výrobné sily vytvárajú objektívne predpoklady pre rôznosť záujmov medzi individuom a spoločnosťou, medzi socialistickými štátmi navzájom, medzi robotníckymi triedami rôznych štátov atď. Preto je v súčasnosti stále potrebné podriaďovať individuálne záujmy všeobecným, národné internacionálnym a podobne. Rozhodujúce však v tomto vývoji je to, že sa postupne vytvárajú podmienky pre stále väčšiu jednotu záujmov v rámci socialistickej spoločnosti a tým objektívne vzrastá význam človeka ako skutočného tvorcu svojich vlastných dejín.

Práca V. N. Lavrinenka je vedená snahou o hlbšie marxistické objasnenie podstaty záujmu a jeho vzťahov k ostatným kategóriám marxistickej filozofie. Zároveň autor vo svojej práci podáva základné delenie sociálnych záujmov. Ako som už spomenul, vo vysvetľovaní podstaty záujmov nie je zatiaľ medzi marxistickými filozofmi jednotá. Medzi našimi filozofmi, ktorí sa zaoberajú touto problematikou, prevláda názor, že záujem je svojou podstatou subjektovo-objektovým vzťahom, teda nemôže existovať mimo ľudského vedomia.¹

V. N. Lavrinenko vo svojej práci široko využíva citáty z diel klasikov a najmä V. I. Lenina. Treba však povedať, že mnohé citáty objasňujú skú-

manú problematiku len nepriamo, takže jej využitie je značne závislé od autorovej interpretácie. Niektoré autorove názory by si zaslúžili hlbšie a komplexnejšie vysvetlenie. Ide napríklad o hlbšie objasnenie podstaty duchovných záujmov a hlavne ich vzťahu k ostatným záujmom. Vydeľovanie zvláštnej skupiny duchovných záujmov, existujúcich len subjektívne, robí autor, obrazne povedané, dosť nečakane. Natíska sa otázka, ako môžu duchovné záujmy vzniknúť, keď záujmy vo vedomí sú odrazom objektívnych záujmov. Avšak práve s touto základnou tézou nie sú v súlade duchovné záujmy, pretože neodrážajú žiadny objektívny záujem. Na druhej strane je otázkou, či z určitej objektívnej pozície subjektu v spoločnosti nevyplývajú aj objektívne spôsoby, cesty duchovného rozvoja subjektu a teda objektívne duchovné záujmy? Domnievam sa, že hlbšie objasnenia by si tiež zaslúžil problém politických a duchovných vzťahov. Ťažko možno úplne súhlasiť s autorovým názorom, že duchovné vzťahy chápané v širokom slova zmysle sa nachádzajú na tej istej úrovni ako politické vzťahy. Tento názor sa opiera len o jednu stránku ich vzťahu, a to, že aj politické aj duchovné vzťahy skôr ako sa vytvária, musia prejsť ľudským vedomím. Lenže na druhej strane politické vzťahy, ako ukazuje sám autor, existujú objektívne, kým duchovné vzťahy len subjektívne. Teda z hľadiska svojho vzniku sú zhodné, ale svojou existenciou, svojím bytím sa kvalitatívne odlišujú.

Ako z predchádzajúceho vyplýva, problematika záujmov je v marxistickej filozofii stále diskutovaným pro-

¹ Pozri J. Sokira, Ekonomické záujmy za socializmu. Bratislava 1978; J. Světlý, Ekonomické záujmy za socializmu. Nová mysl 1973, č. 5; Abrahámovičová, Potreby a záujmy a ich vplyv na rozvoj socialistickeho spôsobu života, Filozofický časopis 1976, č. 6.

blémom a svojou šírkou a zložitostou nastoľuje ďalšie základné problémy, ktorým najmä v našej filozofii nebola doteraz venovaná taká pozornosť, akú by si zaslúžili. Dialektika potrieb, záujmov, spoločenských vzťahov a ich subjektov má nielen hlboký teoretický, ale aj veľký praktický význam.

Budovať komunistickú spoločnosť, tak ako na to ukazujú stranické a štátne dokumenty, si vyžaduje stále aktívnejšiu, uvedomelejšiu účasť subjektu, a teda vyžaduje si poznať objektívne záujmy subjektov a ich dôslednú realizáciu.

Vladimír Manda

PROBLÉM SUBJEKTU V SÚČASNEJ BURŽOÁZNEJ FILOZOFII

T. A. KUZMINOVÁ, Problema subjekta v sovremennoj buržoaznoj filosofii. Nauka, Moskva 1979

Koncom roka 1979 vydalo nakladateľstvo „Nauka“ v Moskve prvú väčšiu samostatnú prácu sovietskej filozofky T. A. Kuzminovej *Problém subjektu v súčasnej buržoáznej filozofii*. Meno autorky nie je našej filozofickej verejnosti neznáme. V preklade u nás vyšli niektoré jej štúdie (napr. v zborníku *Človek—osobnosť—existencia* alebo štúdia o novoprotestantizme v *Buržoáznej filozofii XX. storočia*. Praha 1977). Dosiaľ najvýznamnejšou prácou autorky je *Kritika súčasných buržoázných etických koncepcií*, Moskva 1967, ktorú napísala spolu s O. Drobnickým.

Recenzovaná práca je výsledkom dlhodobého teoretického záujmu autorky o problémy buržoáznej filozofie 20. stor., predovšetkým o autorov antropologickej línie. Práca nesie podtitul *Ontologický aspekt subjektu*. Autorka si stavia presne vymedzený cieľ — vystihnúť charakter zmeny nastoľovania otázky subjektu v jej ontologickom aspekte v teóriách popredných mysliteľov antropologicky orientovanej buržoáznej filozofie 20. stor.

Ide o jednu z centrálnych tém filozofie v celej jej histórii. Odpoveď na otázku subjektu vždy tým či oným spôsobom odrážala predstavy človeka o sebe, ktoré sú vždy výrazom určitej

historickej epochy, chápania miesta človeka vo svete... Sám výraz subjekt, ako sa vo vývine filozofie ustanovil, fixuje predovšetkým chápanie aktivity, tvorivých potencií človeka. Problém subjektu je samozrejme vždy zložitý, zahŕňa veľa aspektov a dimenzií. Autorka si nekladie za cieľ vystihnúť celú zložitosť problematiky subjektu v analyzovaných koncepciách, naopak. Sústreď sa len na jeden z filozofických aspektov tejto problematiky — aspekt ontologický, ktorý je však v analyzovanej línii filozofického myslenia aspektom určujúcim. Tento centrálny problém a v podstate zhodné metodologické stanovisko pri nastoľovaní a riešení otázky boli pre Kuzminovú kritériom výberu teórií analyzovaných v jej knihe. Aj keď sa kniha skladá z relatívne samostatných štúdií z dejín filozofie, každá stať je venovaná jednému autorovi, ide o prácu veľmi kompaktnú; koncepcná ucelenosť práce je výsledkom ukáznenosti myslenia autorky, ktorá má vždy na zreteli objasnenie základného problému. Ak považuje za nutné načrtnúť celú filozofickú koncepciu filozofa, robí to len z hľadiska potreby bližšieho a hlbšieho vystihnúť ústredného problému. To jej zároveň umožňuje, aby proces prehľbujúcej sa ontologi-